

Психолого-педагогічні умови оволодіння іноземною мовою ліворукими дітьми

У роботі висвітлено психолого-педагогічні умови оволодіння іноземною мовою ліворукими дітьми. Психолого-педагогічні умови представлені конкретним навчальним середовищем і спеціально розробленою системою вправ. До основних складових розвитку іншомовного мовлення належать поняттєве мислення, чуття мови, мовленнєвий розвиток. Під час впровадження вправ реалізовувалися навчальні, пізнавальні, виховні і розвивальні впливи на учнів. Результати контрольного зрізу після формувального експерименту свідчать на користь створених умов для оволодіння іноземною мовою ліворукими дітьми.

Ключові слова: оволодіння іноземною мовою, психолінгвістична модель, ліворукі діти, чуття мови, поняттєве мислення, мовленнєвий розвиток.

В работе отображены психолого-педагогические условия овладения иностранным языком леворукими детьми. Психолого-педагогические условия представлены конкретной учебной средой и разработанной системой упражнений. Основными составляющими развития иностранной речи являются ощущение языка, понятийное мышление, речевое развитие. Во время внедрения упражнений реализовывалось учебное, развивающееся, познавательное и воспитательное влияние на учеников. Результаты контрольного среза после формирующего эксперимента свидетельствуют про эффективность психолого-педагогических условий.

Ключевые слова: овладение иностранным языком, психолінгвістическая модель, ліворукіє діти, ощущение языка, понятийное мышление, речевое развитие.

Постановка проблеми. Психологічні особливості мовленнєво-мисленнєвої діяльності ліворуких дітей, які зумовлені специфікою сформованості чуття мови, поняттєвого мислення, рівня мовленнєвого розвитку потребують створення спеціальних психолого-педагогічних умов, які б сприяли розвитку іншомовної мовленнєвої діяльності.

Під психолого-педагогічними умовами ми розуміємо навчальне середовище, що створюється завдяки спеціальній системі навчальних заходів і сприяє оволодінню іноземної мови молодшими школярами. Навчальне середовище у нашому дослідженні локалізувалося у загальноосвітніх школах міста Луцька, де

впродовж навчального року проводилися факультативні заняття тричі на тиждень із ліворукими дітьми. Навчальні заходи представлені груповими заняттями, на яких використовувалися спеціально підібрані вправи з урахуванням психічних особливостей ліворуких дітей молодшого шкільного віку.

Для створення психолого-педагогічних умов оволодіння іноземною мовою молодшими школярами необхідним було узагальнення результатів теоретичного і емпіричного дослідження проблеми. Таке узагальнення втілювалося у психолінгвістичну модель оволодіння іноземною мовою ліворукими дітьми молодшого шкільного віку. Як зазначає, О.О. Леонт'єв, психолінгвістична модель – це логічна конструкція, які відображає конкретні характеристики досліджуваного об'єкта чи процесу: "... мисленнєво уявна або матеріально реалізована система, яка, відображаючи об'єкт дослідження, може замінити його у такий спосіб, що її вивчення надає нову інформацію про цей об'єкт..." [3, с. 9]. У нашому дослідженні нова інформація стосуватиметься процесу – оволодіння іншомовним мовленням.

Для конструювання моделі оволодіння іноземною мовою скористаємося принципом чотирьох "К", уведених А. В. Фурманом. Вчений вважає, що для методологування необхідним є визначення категорій, концептів, конструктів та концепції загалом [4]. За О.О.Леонт'євим, основними категоріями в контексті оволодіння мовою, які слугують концептуальною базою будь-якої психолінгвістичної моделі, є мовленнєва діяльність та розвиток [3]. Важливим конструктом, який повинен знайти своє місце у психолінгвістичній моделі, на наш погляд, є конструкт чуття мови. Адже, за А. В. Фурманом, конструкт – це теоретичне і емпіричне поняття із службово-пізнавальними функціями, що відіграє роль мисленнєвих інструментів-засобів задля здійснення переходу від теоретичних узагальнень до емпірії, і навпаки [4]. Як показано у працях Л.В. Засекіної, чуття мови може бути операціоналізовано на теоретичному і емпіричному рівнях і розглядається як основа мовленнєво-мисленнєвої діяльності загалом [1].

Основними концептами для опису функціонування моделі оволодіння іншомовним мовленням є автоматизовані операції, мовленнєві дії у сукупності мовленнєвих мотивів, потреб та інтенцій. Ці концепти наповнюються онтологічним змістом, адже саме вони задають концептуальну схему для відбору відповідних вправ та їх реалізацію під час заняття.

До завдань цієї праці належить конструювання психолінгвістичної моделі розвитку іншомовного мовлення ліворуких дітей, а

також створення на її основі психолого-педагогічних умов для ефективного оволодіння іншомовним мовленням.

Виклад основного матеріалу. Чуття мови, поняттєве мислення, а також мовленнєвий розвиток особистості ми розглядаємо як ґрунт для успішного оволодіння іншомовним мовленням. Тому створення психолого-педагогічних умов супроводжуватиметься розвитком чуття мови, поняттєвого мислення та мовленнєвого розвитку з урахуванням структури мовленнєвої діяльності, запропонованої Л.О. Калмиковою [2]: автоматизованих операцій та усвідомлюваних мовленнєвих дій у контексті іншомовного мовлення (див. рис. 1).

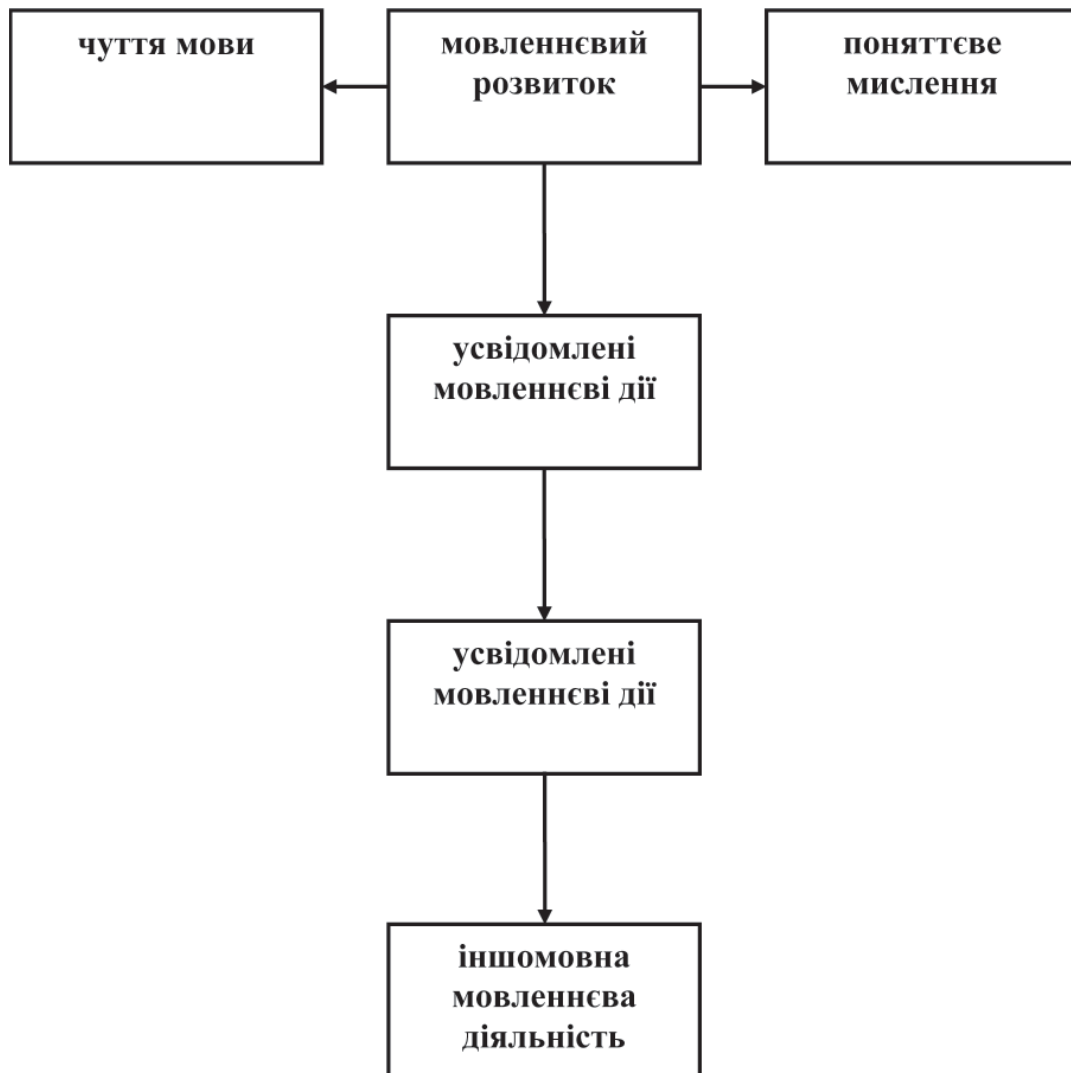

Рис. 1. Розвиток іншомовної мовленнєвої діяльності ліворукого молодшого школяра

Отже, сконструйована модель уможливілює розкриття нових аспектів розвитку іншомовної діяльності ліворуких молодших школярів з урахуванням таких складових цього процесу, як чуття

мови, поняттєве мислення та мовленнєвий розвиток в цілому.

При створенні психолого-педагогічних умов оволодіння іноземною мовою важливим також є урахування основних засад психології навчання іноземної мови. Водночас, слід підкреслити, що навчання іноземної мови і оволодіння іноземною мовою – це два кардинально різних процеси. Навчання іноземної мови є предметом вивчення методики викладання іноземної мови, яка пропонує низку інноваційних ефективних методів, методик, технік і прийомів навчання.

Оволодіння іноземною мовою передбачає акцент на суб'єктові навчання, його психічному потенціалі та активності в оволодінні іншомовним матеріалом. Водночас невірним було б налагодження процесу оволодіння іноземною мовою, не врахувавши психологічних задач цього процесу. Ґрунтовна характеристика цих процесів представлена у працях Т.М. Ширяєвої [5]. Метою процесу оволодіння іноземною мовою є навчання спілкуванню, яке в методиці викладання іноземних мов передбачає обмін інформацією, що здійснюється у процесі комунікативної взаємодії. Спілкування породжується не лише потребою в обміні інформацією, але й організацією спільної діяльності та взаємодією учасників у процесі її здійснення. Воно розглядається вченою як складний, багатогранний процес встановлення та розвитку міжособистісних контактів, які пов'язані з потребою людини в соціальній взаємодії. Така взаємодія реалізується в мовленнєвій діяльності і передбачає розуміння дуалістичної природи мовлення, що, у свою чергу, визначається її семіотичним, тобто знаковим характером. Отож, мовлення – це мовний код, засіб, за допомогою якого людина мислить і здійснює комунікацію зі світом та іншими індивідами [5].

Слід зазначити, що, враховуючи низьку спрямованість ліворуких дітей на соціальну і комунікативну взаємодію, розгляд іншомовного мовлення як засобу спілкування є дуже важливим.

На нашу думку, об'єднуючими аспектами процесу оволодіння і навчання іноземною мовою є дотримання таких змістових характеристик цих процесів: навчального, пізнавального, розвивального і виховного. Навчальний аспект володіння іноземною мовою реалізується у розвиткові всіх виділених компонентів моделі: чуття мови, поняттєвого мислення, мовленнєвого розвитку загалом.

Навчальний аспект на проведених нами навчальних заняттях реалізовувався у міжособистісному спілкуванні дітей одне з одним у вигляді діалогічного і полілогічного мовлення. Таке спілкування відіграло важливу роль з урахуванням мотиваційних особливостей ліворуких дітей, які не вирізняються соціальною спря-

мованістю і активністю. Активізація потреби у комунікативній взаємодії ґрунтувалася на підборі цікавого для молодшого шкільного віку матеріалі, окрім цього будь-яка іншомовна інформація супроджувалася яскравим ілюстративним матеріалом.

Відповідно, для розвитку чуття мови використовувалися різні слова-стимули, які були добре знайомі дітям. Враховуючи особливість легкого переходу з однієї на іншу мову, були використані завдання, у яких стимули пропонувалися українською мовою, а асоціації – англійською. При цьому ставилося завдання дати асоціацію тією ж частиною мови, якою виражений стимул. При наданні асоціацій вони записувалися у великому колі у вигляді яскравого яблука, а потім обговорювалися ті асоціації, які знаходяться найближче до серцевини яблука. Саме ці асоціації набували статусу центральних. Ще одним етапом роботи з асоціаціями було встановлення відношень між словом – стимулом і словом реакцією. Часто такі відношення були у вигляді частина-ціле, представник-категорія, предмет-ознака тощо. Обговорення таких зв'язків спрямовувалося на розвиток поняттєвого мислення школярів.

Важливим аспектом оволодіння іноземною мовою є також пізнавальний аспект. Реалізація цього аспекту ґрунтувалася на розширенні знань про предмети навколишнього світу. Враховуючи те, що багато ліворуких дітей займається мистецтвом, багато вправ були сконцентровані на музиці, живописі, літературній творчості тощо. Впродовж занять ми намагалися задовольнити пізнавальні інтереси дітей у тій сфері, яка їх цікавить. Для визначення напряму, який цікавить дитину і у якому вона може виявити свій талант, було запропоновано методику О.О. Лосєвої, що містить питання для визначення інтелектуальної, академічної, творчої, літературної, артистичної, музичної, технічної, рухової, образотворчої, лідерської сфер.

Відсотковий розподіл дітей відповідно до обраних ними сфер подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Відсотковий розподіл молодших школярів відповідно до обраних сфер діяльності

№ з/п	Провідні сфери	Відсотковий розподіл учнів
1	Інтелектуальний напрям	4,2 % (1 особа)
2	Академічні досягнення	0%
3	Творча сфера	29,2% (7 осіб)
4	Літературна галузь	0%

5	Артистичний напрям	20,8 % (5 осіб)
6	Музична сфера	20,8 % (5 осіб)
7	Технічна сфера	4,2 % (1 особа)
8	Рухова сфера	4,2 % (1 особа)
9	Образотворчі досягнення	16,7% (4 особи)
10	Спілкування і лідерство	0%

Як видно з таблиці, основними сферами інтересів у досліджуваних виявилися творчі сфери, які передбачають наявність пізнавальних інтересів стосовно музичних, образотворчих тем. Помітним є те, що у вибірці ліворуких дітей комунікація – не є пріоритетом, тому під час проведення занять ми використовували теми, які торкалися провідних сфер дітей. Це дало змогу, по-перше, зіставити завдання з їхніми пізнавальними інтересами, а по-друге, здійснювати розвивальний вплив на учнів під час оволодіння іноземною мовою.

Розвивальний аспект оволодіння іноземною мовою здійснювався на усіх етапах роботи, адже сконструйована модель передбачає розвиток усіх компонентів – чуття мови, поняттєвого мислення, іншомовного мовлення загалом. Під час заняття використовувалися вправи, починаючи із розвитку фонематичного слуху та закінчуючи смисловим породженням іншомовного мовлення без наочності, на рівні творів-роздумів. Використані вправи також спрямовувалися на розвиток різних пізнавальних процесів молодших школярів: відчуття, сприймання, уяви, пам'яті, мислення. Враховуючи предметність і конкретність їхнього мислення, використовувалися реальні предмети для ознайомлення з ними на рівні дотикового і зорового відчуття і сприймання. Казкові сюжети відповідали розвиткові продуктивної і творчої уяви ліворуких учнів.

Виховний аспект під час оволодіння іноземною мовою використовувався для виховання поваги учнів одне до одного, любові до України, до рідної і іноземної мови, шанобливого ставлення до людей, тваринного і рослинного світу. Слід зазначити, що тематика завдань, пов'язаних із тваринами, є найбільш цікавою для дітей цього вікового періоду і завжди викликає у них жваве обговорення. Контекст оволодіння іноземною мовою відкриває широкі можливості для навчання, пізнання, розвитку та виховання молодших школярів.

Отже, змістові особливості реалізації вищезгаданих аспектів під час оволодіння іноземною мовою відповідно до психолінгвістичної моделі, відображено, в таблиці 2.

Психологічні особливості реалізації впливів процесу оволодіння іноземною мовою під час навчальних занять

Види впливів	Змістові характеристики	Розвиток компонентів мовленнєвої діяльності
Навчальний	Розширення знань з іноземної мови	Розвиток чуття мови (центральної, парадигматичних реакцій), поняттєвого мислення
Пізнавальний	Розширення знань відповідно до пізнавальних інтересів	Розвиток поняттєвого мислення
Розвивальний	Розвиток мотивації мовленнєвої діяльності	Мовленнєвий розвиток
Виховний	Виховання особистості молодшого школяра	Мовленнєвий розвиток

Психолого-педагогічні умови для оволодіння іноземною мовою створювалися впродовж 2010-2011 навчального року у спеціалізованій загальноосвітній школі № 1 м. Луцька у вигляді факультативних занять тричі на тиждень. Для перевірки ефективності створених умов було здійснено діагностику показників мовленнєво-мисленнєвої діяльності на констатувальному етапі ліворуких дітей, серед яких створено експериментальну (12 осіб) і контрольну (12 осіб) групи.

Відповідно до сконструйованої моделі, а також на основі концепції Л. О. Калмиковою [2], розвиток іншомовного мовлення здійснюється на трьох етапах:

- оволодіння первинно автоматизованими мовленнєвими операціями на рівні мимовільності, ненавмисності та неусвідомлюваності;
- розвиток мовленнєвих дій на рівні мимовільності, ненавмисності та неусвідомлюваності;
- розвиток власне мовленнєвої діяльності, сукупності мовленнєвих дій, керованих одним стійким смислоутворювальним мотивом.

Оволодіння первинно автоматизованими мовленнєвими операціями передбачає розвиток мовленнєвих потреб, мотивів-стимулів, що породжують емоції, активізуючи мовленнєві процеси; мовленнєвих інтенцій, інтенціональних спрямованостей на вираження емоційного стану з активізацією спілкування на основі формування смислового синтаксису, внутрішньої програми висловлювання. На цьому етапі важливості набувають також такі аспекти, як розвиток мимовільної регуляції, цілеутворення, неусвідомленого образу передбаченого результату, образів предметів

зовнішнього світу й міжпредметних зв'язків, уявлень й побудови на їхній основі програми внутрішнього мовлення.

В результаті застосування навчальних вправ як створення спеціальних умов для оволодіння англійською мовою ліворукими дітьми показники парадигматичних і центральних реакцій, рівень поняттєвого мислення та мовленнєвого розвитку підвищилися у представників експериментальної групи.

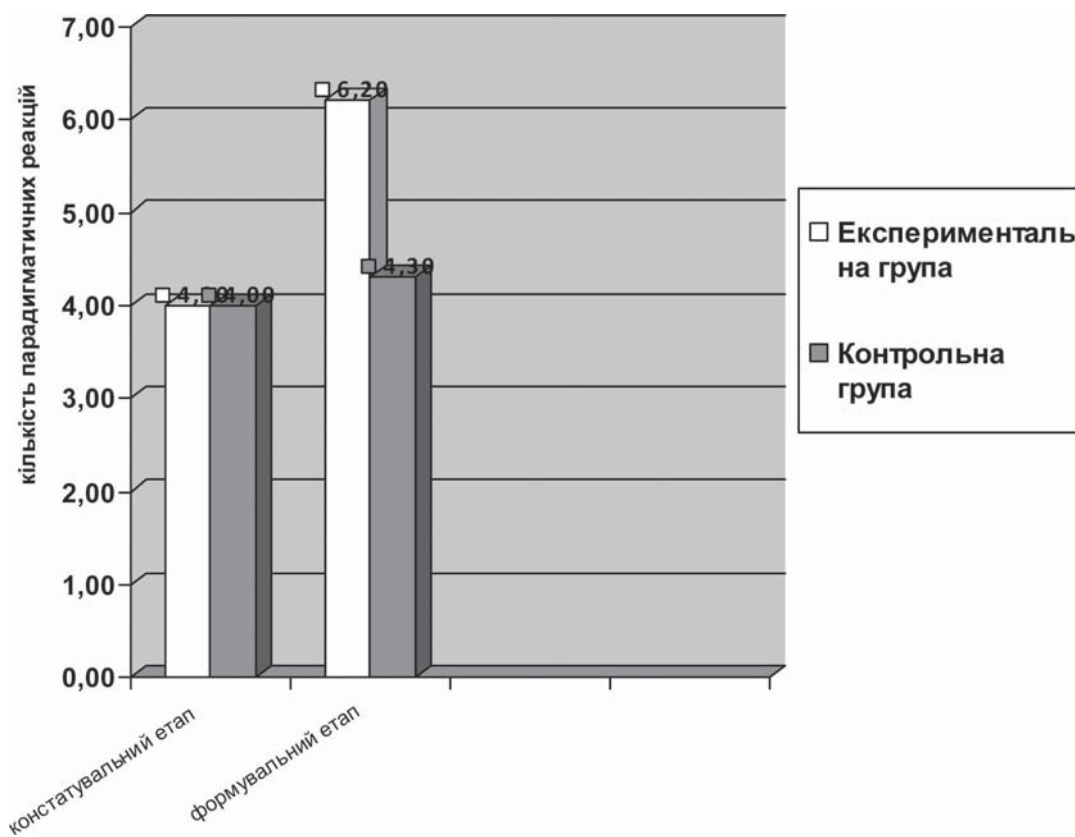

Рис. 2. Показники парадигматичних реакцій в асоціативному експерименті досліджуваних експериментальної та контрольної груп

Як видно з рисунка 3.2, ліворукі діти, які відвідували спеціалізовані заняття з іноземної мови, продемонстрували кращі показники парадигматичних реакцій, ніж вони мали до того. Це свідчить про покращення їхньої мовленнєво-мисленнєвої діяльності як основи для оволодіння іноземною мовою.

Нижче проілюстровано показники центральних реакцій досліджуваних експериментальної та контрольної груп на етапах констатувального та формувального експериментів (див. рис. 3).

Як видно з рисунка 3, кількість периферійних реакцій у вільному асоціативному експерименті в досліджуваних експериментальної групи суттєво зменшилась. Зростання парадигматичних і центральних реакцій вказує на покращення чуття мови ліворуких дітей.

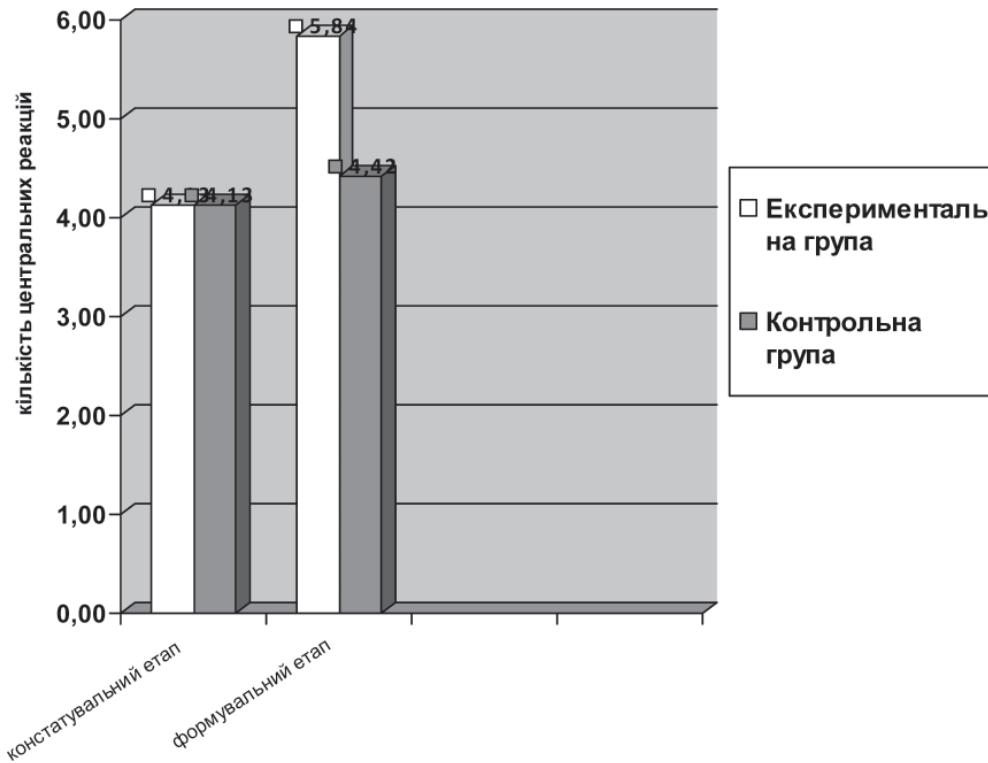

Рис. 3. Показники центральних реакцій в асоціативному експерименті досліджуваних експериментальної та контрольної груп

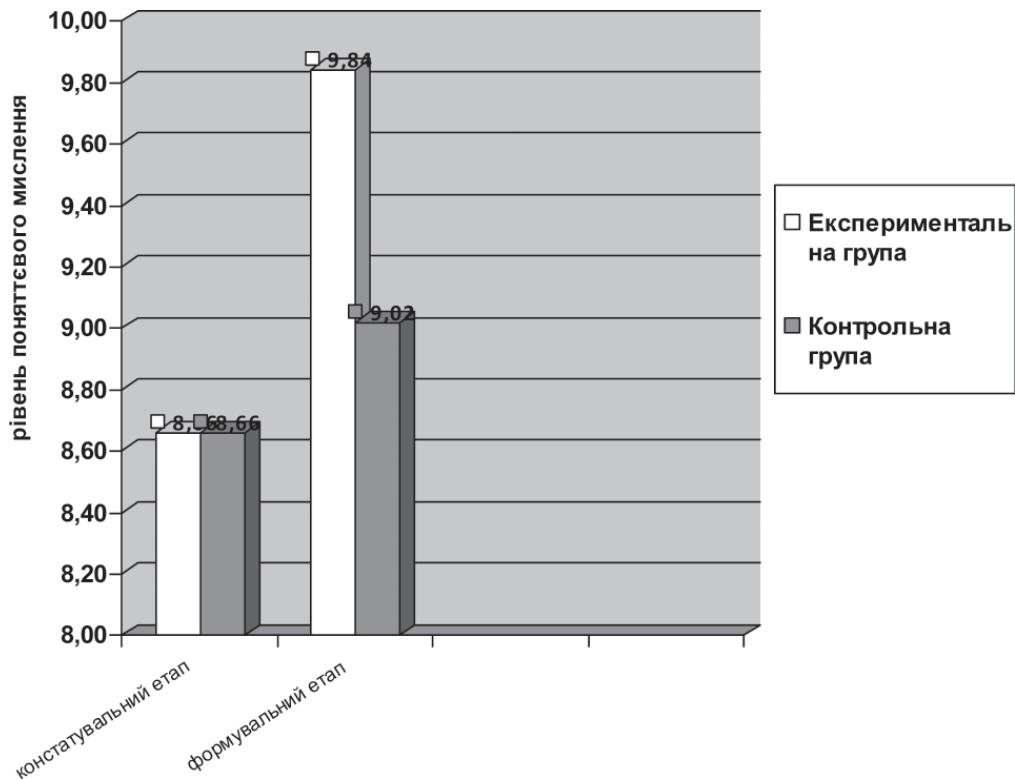

Рис. 4. Показники рівня поняттєвого мислення досліджуваних експериментальної та контрольної груп

Наступний рисунок ілюструє динаміку рівня поняттєвого мислення у ліворуких школярів обох груп.

Рівень поняттєвого мислення в експериментальній групі зріс, становлячи 9,84. Натомість в контрольній групі він зріс несуттєво.

Нарешті, зіставимо дані щодо рівня мовленнєвого розвитку респондентів обох груп (див. рис. 5).

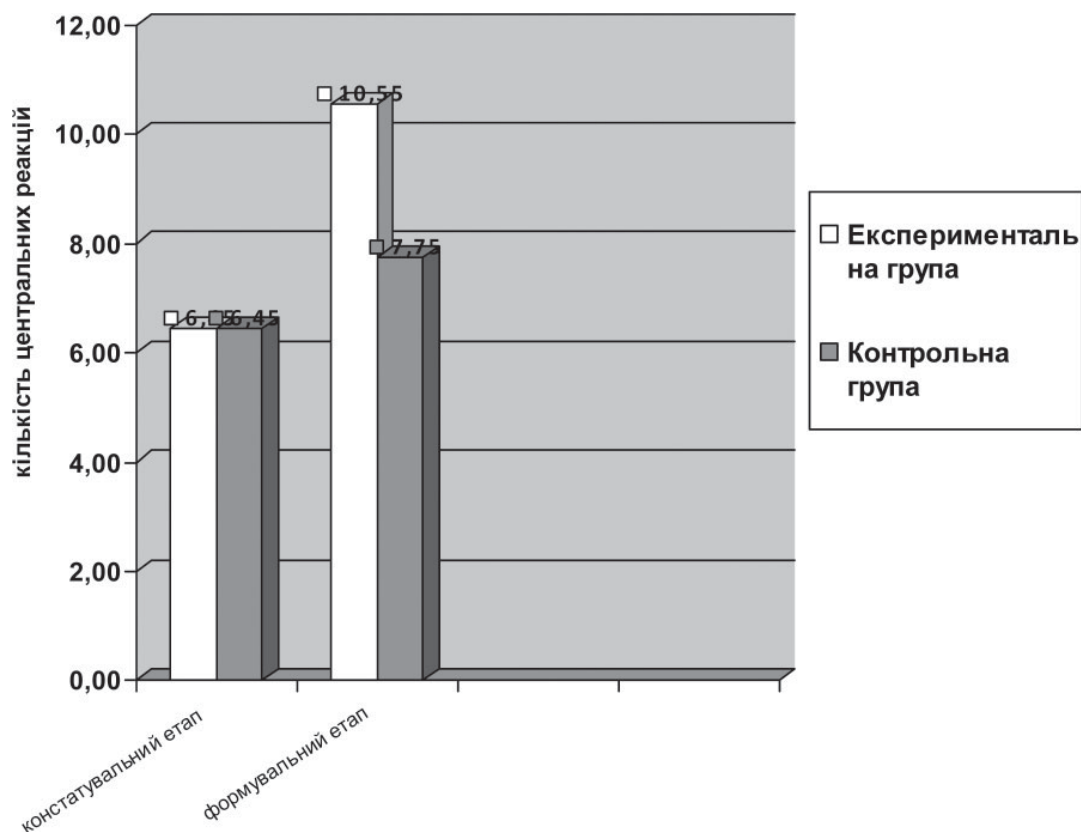

Рис. 5. Показники рівня мовленнєвого розвитку досліджуваних експериментальної та контрольної груп

Як показує рисунок 5, рівень мовленнєвого розвитку ліворуких школярів експериментальної групи зріс до 10,55, в той час, як у школярів контрольної групи він не зазнав докорінних покращень.

Отже, створення психолого-педагогічних умов для оволодіння іноземною мовою ліворукими молодшими школярами свідчить про їх ефективність та доцільність використання при роботі з дітьми зазначеного вікового періоду.

Список використаних джерел

1. Засекіна Л. В. Чуття мови як важливий психолінгвістичний феномен // Психолінгвістика: [зб. наук. праць ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет

- імені Григорія Сковороди” / Л. В.Засекіна; гол. ред. О. О. Селіванова]. – Переяслав-Хмельницький: ПП „СКД”, 2009. – Вип. 4. – С. 43-51.
2. Калмикова Л.О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: діагностико-розвивальна програма. Монографія / Л.О.Калмикова. – Переяслав-Хмельницький: ПП “СКД”, 2010. – 212 с.
 3. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики / А.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2005. – 288 с.
 4. Фурман А. В. Ідея професійного методологування / А.В. Фурман. – Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.
 5. Ширяєва Т.М. Роль психолінгвістичної ситуації у підготовці майбутніх філологів / Т. М. Ширяєва // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”. – Острого: Вид-во національного університету “Острозька академія”, – 2008. – Вип. 10. – С. 274-279.

Pedagogical and psychological conditions of foreign language acquisition be left-handed pupils are highlighted in the article. Pedagogical and psychological conditions are considered as education environment and system of specialized exercises. The development of foreign speech contains language feeling, notion thinking, and speech development. The educative, cognitive, developing and upbringing impacts on children were fulfilled during the lessons. The results of control diagnostics after experiment show the positive effects of pedagogical and psychological conditions of foreign language acquisition.

Keywords: foreign language acquisition, psycholinguistic model, left-handed pupils, language feeling, abstract thinking, and speech development.

Отримано: 12.02.2012 р.